

Αναπόδεικτες θεωρίες για την ψαλμώδιση του προλόγου "Τον τάφον σου Σωτήρ" σε νάο.

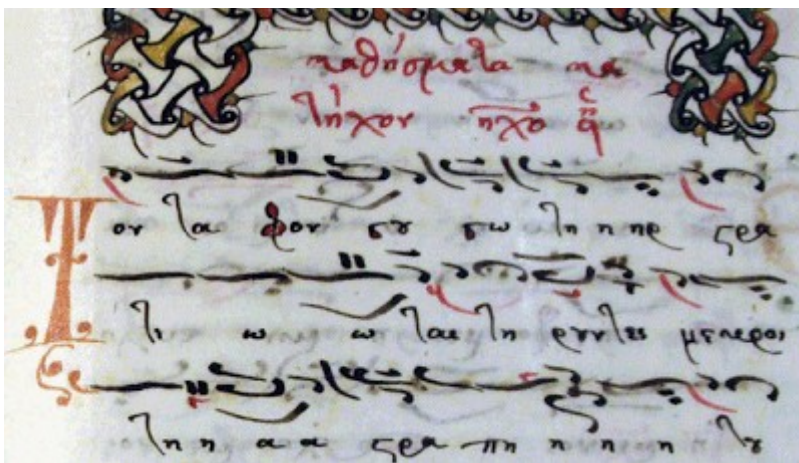
Ουδείς μπορεί να διαφωνήσει ότι η προσφορά του Σίμωνος Καρά στην επιστήμη της Βυζαντινής Μουσικολογίας είναι σημαντική. Και μόνο η στροφή που εξαιτίας του δημιουργήθηκε προς την έρευνα της μουσικής παλαιογραφίας και η αναμόχλευση κάποιων θεωρητικών θεμάτων, τα οποία άλλοι δεν τολμούσαν μέχρι τότε να ψηλαφίσουν, αφήνοντας τους δυτικούς μουσικολόγους και ερευνητές να εκτροχιάζουν την επιστήμη αυτή σε άσχετες με την ζώσα ψαλτική παράδοση ατραπούς, αρκούν για να του αναγνωριστεί μεγάλη αξία στον χώρο αυτό.

Η μεγάλη προσφορά του Καρά, βέβαια, δεν δικαιολογεί σε καμία περίπτωση την τάση που παρατηρείται σε ορισμένους κύκλους να τεθεί η μεγάλη προσωπικότητά του στο απυρόβλητο, από σεβασμό και συστολή μπροστά στο μέγεθος του έργου του. Άσχετα με την βαρύτητα που αποκτά το όνομα κάθε ερευνητού στον οποιονδήποτε χώρο, ο λόγος του πρέπει να είναι πάντα αποδεικτικός και υπεύθυνος. Αν, μάλιστα, ο ενασχολούμενος εντάσσεται στα πιά "βαρέα" ονόματα του χώρου, τότε η ευθύνη του αυξάνεται σε σχέση με τους άλλους, όπως είναι και λογικό.

Δυστυχώς, η έρευνα του Σίμωνος Καρά συνδέθηκε με πορίσματα που κάθε άλλο παρά αποδεικτικά τεκμηριώθηκαν από τον ίδιο και στηρίχθηκαν περισσότερο στο μουσικό του ένστικτο και την θεωρητική του εφευρετικότητα παρά σε επιχειρήματα ή, τουλάχιστον, ενδείξεις. Το χειρότερο δε είναι ότι οι σημερινοί ακόλουθοι της θεωρητικής μεθόδου του Καρά (με ελάχιστες εξαιρέσεις) αρνούνται να αναγνωρίσουν τα όποια ελλείμματά της.

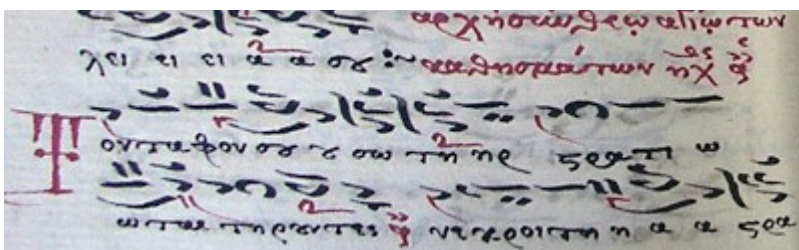
Ένα από τα θεωρητικά θέματα στα οποία ο αείμνηστος συνεπέρανε πράγματα χωρίς καμία απολύτως ένδειξη είναι και η ψαλμώδιση του προλόγου "Τον τάφον σου Σωτήρ" του α' ήχου σε νάο και όχι σε β' ήχο, όπως παρεδόθη το μέλος του στην προφορική και νεότερη γραπτή παράδοση. Τα επιχειρήματα που ακούγονται ακόμα και σήμερα από οπαδούς (αταίριαστος ο χαρακτηρισμός, πράγματι, για ψάλτες και δη, ερευνητές, αλλά ως προς τον φανατισμό που οι εν λόγω επιδεικνύουν, απόλυτα ακριβής) της μεθόδου Καρά για την στήριξη αυτής της καινοφανούς υποθέσεως είναι κυρίως τα εξής:

1. Το μέλος αυτό καταγράφεται στην γραφή του Πέτρου Λαμπαδαρίου στα τέλη του 18ου αι. χωρίς καμία απολύτως ένδειξη φθοράς. Πράγματι, αυτό που συνήθως θα δει ο ερευνητής σε χειρόγραφα Ειρμολόγια της εποχής θα είναι κάτι τέτοιο:

χωρίς καθόλου μαρτυρίες

ενδιάμεσα, ή κάτι τέτοιο:

με μαρτυρίες α' ήχου ενδιάμεσα.

2. Ότι, ως "νάος" χαρακτηρίζεται ο ήχος ενός μέλους χωρίς απαραίτητα την τοποθέτηση διφώνου αναβάσεως στην αρκτική μαρτυρία του ήχου. Πράγματι, έχουμε σε παλαιά μέλη την ένδειξη "νάος" χωρίς δίφωνη ανάβαση.

Μέχρι εδώ κατανοητά τα (όχι απαραίτητα και σωστά ή σχετικά με το θέμα μας) επιχειρήματα. Οι εν λόγω ερευνητές, ακολουθώντας την σχετική διδασκαλία του Καρά, κάνουν την εξής αυθαίρετη υπόθεση για να ψάλλουν το μέλος σε νάο: Μεταθέτουν το μέλος δύο φωνές πάνω από την φυσική βάση του μέλους που είναι η βάση του έξω α' ήχου, ή, απλούστερα, το Κε της νέας μεθόδου και την τοποθετούν στην βάση του έξω γ', ή στο άνω Νη της νέας μεθόδου. Και εύλογα διερωτάται ο καλόπιστος ερευνητής του θέματος: Από πού προέκυψε αυτή η δίφωνη ανάβαση; Η αρκτική μαρτυρία δεν είναι αυτή του έξω α'; Οι ενδιάμεσες δεν είναι το ίδιο; Από πού προκύπτει εκτύλιξη του μέλους δύο φωνές πάνω από τις μαρτυρίες;;

Η παρανόηση γίνεται στο πώς ερμηνεύεται η φθορά β' που συνήθως τίθεται στα χειρόγραφα (στο εξής, χφ ή χφφ) λίγο πριν την αλλαγή του 1814. Με βάση την παρατήρηση της χρήσεως των φθορών λίγο πριν την αλλαγή του συστήματος γραφής και διδασκαλίας, αναπτύσσεται μία θεωρία περί καταχρηστικών φθορών, οι οποίες, τοποθετούμενες σε σημεία του μουσικού κειμένου, δεν σημαίνουν απαραίτητα αλλαγή γένους και ήχου, αλλά αλλοίωση ενός μόνο φθόγγου στην πορεία του μέλους. Πράγματι, το φαινόμενο αυτό είναι συχνότατο λίγο πριν το 1814, η μελέτη όμως παλαιότερων χφφ δείχνει πώς είναι φαινόμενο αρκετά όψιμο, καθόσον οι φθορές, ιδίως πρό του 18ου αι. είχαν αφ' ενός πιά σπάνια και αφ' ετέρου πολύ πιά συγκεκριμένη χρήση.

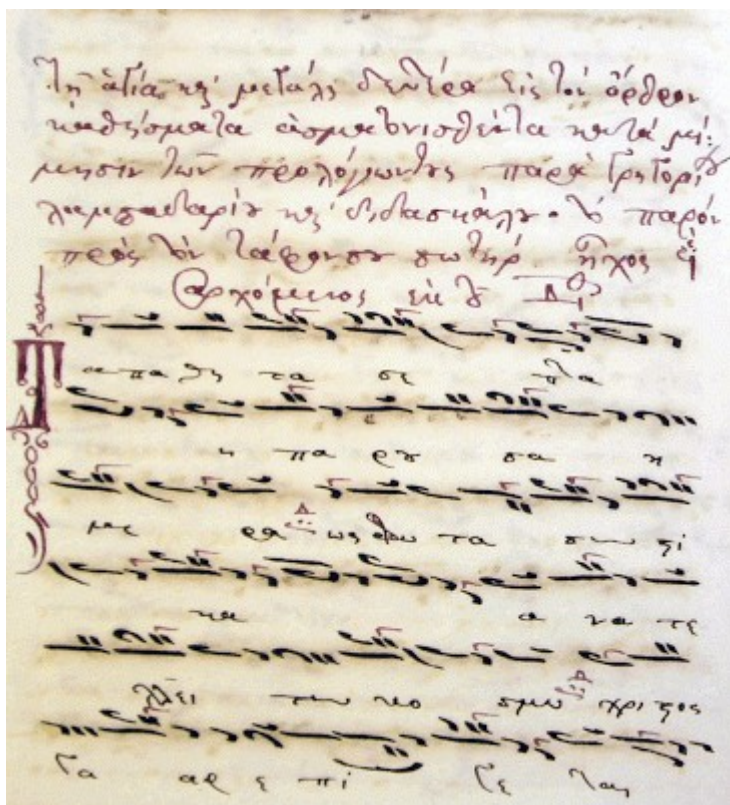
Η συλλογιστική των εν λόγω ερευνητών μπορούμε να πούμε με τα μέχρι τώρα δεδομένα, ότι έχει ως εξής: Εφόσον στις παλαιότερες καταγραφές του μέλους τίθενται μαρτυρίες α' ήχου, σημαίνει, κατά την γνώμη τους πάντα, ότι καταρχήν δεν έχουμε αλλαγή γένους. Συνεπώς, η φθορά β' ήχου

στα νεότερα χφφ δεν θα πρέπει να σημαίνει αλλαγή ήχου και γένους, αλλά θα πρέπει να βαπτιστεί καταχρηστική για να μείνουμε εντός γένους. Ποιός α' ήχος κινείται με μόνιμη αλλοίωση ενός φθόγγου; Εδώ ταιριάζει ο νάος με μόνιμη ύφεση στον φθόγγο Δι ή άνω Πα, αναλόγως με το αν ο ήχος είναι έσω ή έξω α'. Πώς θα φτιάξω νάο στο μέλος αυτό; Θα πρέπει αναγκαστικά να υποθέσω δίφωνη ανάβαση, αφού ο αλλοιωμένος φθόγγος μου βρίσκεται τρείς φωνές πάνω απο την βάση.

Άρα, η αυθαιρεσία έγκειται σε δύο σημεία:

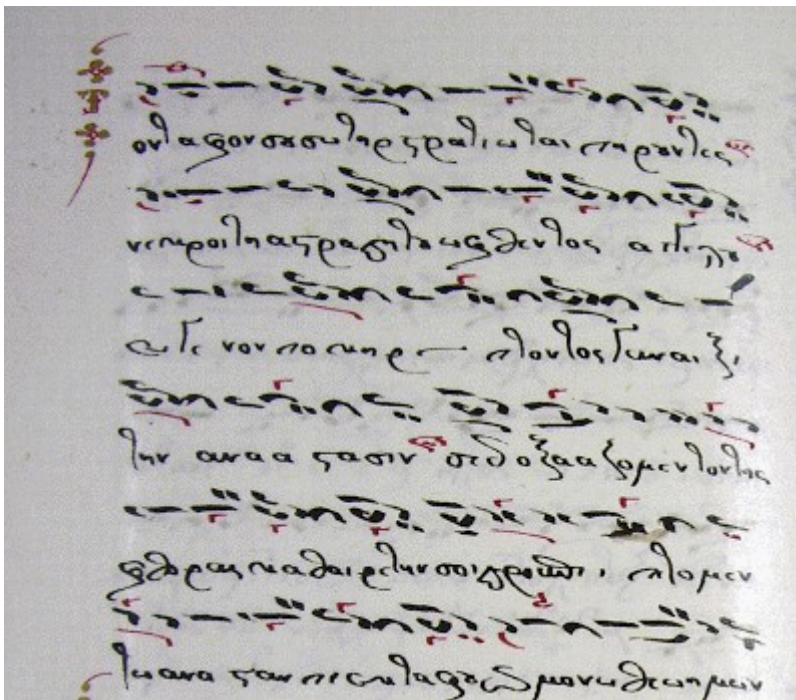
1. Στην ατεκμηρίωτη ερμηνεία της φθοράς β' στα νεότερα χφφ ως καταχρηστικής με δημιουργία μονίμου αλλοιώσεως του φθόγγου πάνω από την βάση εκτυλίξεως του μέλους που είναι το άνω Νη, δηλαδή μονίμου υφέσεως στο άνω Πα, και
2. Στην πλασματική και εντελώς αδικαιολόγητη μεταφορά της βάσεως δύο φωνές πάνω από την μαρτυρούμενη βάση του α' ήχου για να ενεργήσει (με το ζόρι θα λέγαμε) η εξ υποθέσεως καταχρηστική φθορά.

Η μελέτη χφφ της επίμαχης περιόδου αποκαλύπτει μιά εντελώς διαφορετική κατάσταση που δικαιώνει πανηγυρικά την παράδοση του μέλους σε β' ήχο και την μεταγραφή του με φθορά β'. Είναι χαρακτηριστικό ότι το μέλος αυτό σε αρκετά χφφ της νέας μεθόδου (έχω στην διάθεσή μου τέσσερις τέτοιες περιπτώσεις) δεν εξηγείται με βάση το Κε, αλλά με βάση Δι, που είναι και η βάση εξηγήσεως των περισσότερων μελών του β'. Ενδεικτικά, παραθέτω τα εξής:

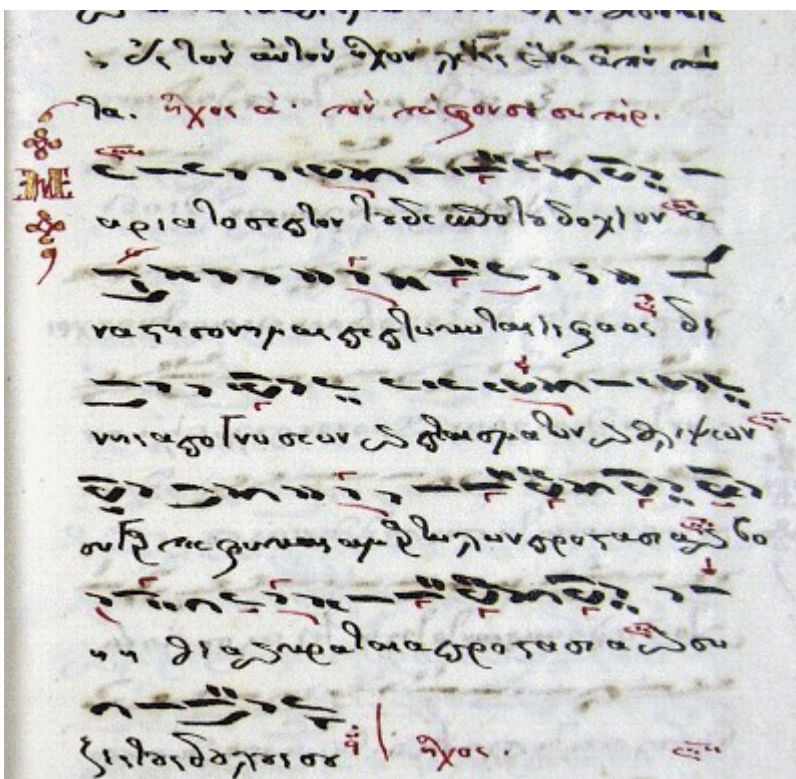

Στην 1η περίπτωση παρατίθεται ο πρόλογος "Τον τάφον σου Σωτήρ" με φθορά β' και μαρτυρίες β' ήχου στην πορεία, ενώ στο τέλος έχουμε και λύση της φθοράς με τοποθέτηση φθοράς α'.

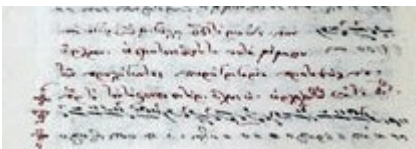

Στην 2η περίπτωση, που είναι και η πλέον αδιάψευστη μαρτυρία, έχουμε μελοποίηση του θεοτοκίου καθίσματος "Μαρία το σεπτόν" από τον Κώνστα, ο οποίος δεν αρκείται στην κλασσική εκτύλιξη του μέλους, αλλά στο σημείο "ανάστησον ημάς, πεπτοκώτας εἰς φάος" επιλέγει να κάνει καθαρή κίνηση πλ.β' με τοποθέτηση

νενανώ στην τριφωνία του μέλους και εν συνεχεία κατάληξη 4 κάτω στον πλάγιο με τοποθέτηση και της ανάλογης μαρτυρίας. Είναι αξιοσημείωτο ότι εδώ δεν μπαίνει φθορά β', αλλά βοηθητική μαρτυρία β', κάτι που συνηθίζεται κυρίως προς τα τέλη του 18ου αι., αλλά στο τέλος, έχουμε πάλι λύση της κυριαρχίας της ιδέας του β' ήχου με τοποθέτηση φθοράς α' ήχου. Ποιά, άραγε, η χρήση αυτής της φθοράς στο σημείο εκείνο; Το σίγουρο πάντως είναι ότι δεν πρόκειται για φθορά νανα που πιθανόν να μας έβαζε σε απορίες.

Είναι αδιαμφισβήτητο πλέον ότι ο Κώνστας έψαλλε το μέλος αυτό σε β' και στις δικές του συνθέσεις έκανε ακόμα και κίνηση πλαγίου για να διαλύσει και την παραμικρή αμφιβολία του πλέον δύσπιστου μελετητού. Δεν φαντάζομαι, βέβαια, οι σύγχρονοι του Κώνστα, Γρηγόριος και Χουρμούζιος να έψαλλαν διαφορετικά το μέλος αυτό!

Παραθέτω εδώ και την εξήγηση του αργού προσομοίου "Τα πάθη τα σεπτά" από τον κώδικα 51 της Σιμωνόπετρας, αυτόγραφο του Αποστόλου Κώνστα, στο οποίο ο γραφέας επαναλαμβάνει ακριβώς τον στερεότυπο τίτλο του μέλους, όπως είδαμε και στα παραδείγματα νέας μεθόδου που παραθέσαμε ανωτέρω: *"Τη αγία και μεγάλη δευτέρα εις τον όρθρον, ασματοτονισθέντα κατά μίμησιν των προλόγων τους παρά Γρηγρίου Πρωτοψάλτου, προς τον τάφον σου σωτήρ. ήχος α'. άρχεται εκ του Δι (τίθεται άνωθεν έσω θεματισμός)."*

Η όλη αντιμετώπιση του θέματος από τον Καρά μας φέρνει μπροστά σε διαπιστώσεις που προβληματίζουν:

1. Δεν εξετάζεται καθόλου από την μεριά του, και από τους υποστηρικτές της θεωρίας του, το ενδεχόμενο στο μέλος αυτό να εφαρμόζονται τα περί ταυτίσεως των ήχων κατά τους παλαιούς.
2. Προκειμένου να στηριχθεί η διαισθητική θεωρητική αντιμετώπιση του θέματος από τον μεγάλο διδάσκαλο, καταπίνονται χονδροειδείς υποθέσεις, όπως αυτή της πλασματικής μεταφοράς της βάσεως του μέλους στη διφωνία χωρίς καμία απολύτως ένδειξη.

Σε άλλο άρθρο, θα μιλήσουμε για το φαινόμενο της "φθοράς" και της ταυτίσεως κάποιων ήχων χωρίς σήμανση κατά τους παλαιούς, και ευελπιστούμε ότι θα βοηθήσουμε με τον τρόπο αυτό να χυθεί λίγο περισσότερο φως σε παρόμοια θέματα που διχάζουν την ψαλτική κοινότητα.